

„Vizitke, surc, pruszlik, mente”

A palóc érték egy asszony és a falu életében

Nógrád megyében a kulturális közfoglalkoztatási program keretében 200 fő közösségi munkás dolgozik az önkormányzatoknál, civil szervezeteknél, művelődési intézményeknél. A program egyik várható hozadéka, hogy hozzájárul a települési értéktárak feltáráshoz, közösségi bemutatásához.

A bátonyterenyi járás kulturális közfoglalkoztatási koordinátora, Szabó Gábor, valamint a Bátonyterenyén hozzá tartozó közösségi munkások közül páran – Sulyokné Rubint Ágnes, Bene Marcell és Lengyel Péter – ennek

jegyében egy januári délután felkeresték a településen élő Bene Erzsébetet – mindenki Bözsi nénijét –, akinek a babagyűjteményéről tudtak, de az interjú során számos egyéb, hagyományőrző tevékenységére, kincseire is fény derült.

Az interjúhoz a kérdéseket előzetesen állították össze a fiatalok, majd a közös jegyzetelés és fotózás alapján Szabó Gábor véglegesítette a szöveget.

Bene Erzsébet, Bözsi néni babagyűjteményét mutatja be saját házában: nagybátonyi népviseletes

ruhákat varr a Szüreti multságokra. Nem mindennapi asszony Bözsi néni. Beszélgetésünk során arra is fényt derítünk, hogyan köszönt be életébe a palóc érték.

– *Hogyan került kapcsolatba a népviselettel, a varrással?*

– Édesanyám már kisgyermekkoromban megmutatta a keresztöltést. Ezt a tudást tovább bővíthettem, ugyanis az iskolában is tanították a különböző varrástípusokat, mint például a sublikát, amellyel a kötények szélét varrom. Ennek az a lényege, hogy a vászon szálait kihúzom, majd egyenként bevarrom, két rész olyan lesz, mintha horgolva lenne. Próbáltam már géppel is, de sajnos azzal nem lehet olyan finom munkát végezni, ezért csakis kézzel varrom a ruhákat, a fejdíszeket. A templomba is készíték kisruhát az anygalkákra.

– *Honnan jött a gondolat, hogy babákat gyűjtsön?*

– Az első babám még fából készült, rongy teste volt, ruhái már keresztöltéssel készültek. Fiatal koromban az emberek népviseletben jártak. Más volt a szokásos viselet hétköznap és ünnepnap. Mást hordtak a szegények és gazdagok, mást a lányok és az asszonyok.

Az első műanyag babát mintegy negyven éve hozták Budapestről, akkor még száz forintért. Egy ilyen babára varrtam népviseletes ruhát. Bá-

Szabó Gábor és Bene Erzsébet, Bözsi néni

tonyterenyé várossá nyilvánításakor három babát adtam a polgármester úrnak (Szabó Ferenc), és a városnak. Ezt követően minden lakodalomba készítettem babát.

– *Milyen alkalmakra viszik el a babákat?*

– A vőlegény a népviseletes ruhába öltöztetett babával váltotta ki a menyasszonyt a menyasszonytáncban. A rokonságban minden fiúnak készítettem babát, ezen kívül a polgármestereknek, orvosoknak, ápolóknak is adtam. Az anyósoknak és a lánytestvéreknek vászontörölközőt volt szokás varrni ajándékba.

A gyűjteményt már láthatták a Nóta Tv-ben is, a babákat pedig a tavalyi Palóc Világtalálkozón mutattam be. Egy baba ruházata 3-4 hét alatt készül el teljesen.

– *Gyűjt-e más, hagyományokkal kapcsolatos dolgot?*

– A Kincses Kalendáriumot gyűjtöm, 1948-óta. Ezen kívül van a Palóház makett, régi szövőszék, vető, tiló (ezeken készült a rongy pokróc), díszes tányérok, képek. Van még a Szentcsalád, mely kétszáz éves, és erre nagyon büszke vagyok. Hasonló szentcsaládot vittek magukkal a szentcsalád járásnál, de ma már nem nagyon szokás házakhoz vinni, inkább csak a templomban látható.

– *Van-e olyan palóc népszokás, amely csak Nagybátonyra jellemző?*

– Igen, van. Az ördöglakodalom nagybátonyi szokás, 1956-tól tartják. A férfiaknak sok szórakozási lehetőség volt, de az asszonyoknak nem, ezért a nők kitalálták ezt a mulatságot. Farsang kedden az asszonyok a kocsmában mulattak, oda férfi nem mehetett be, csak abban az esetben, ha női ruhát öltött magára. Volt, aki ördögnek öltözött, táncoltak, mulattak hajnalig. Ma már inkább zenés színházi előadáshoz hasonlít. A hagyományörző csoport táncos műsorral szórakoztatja a falusi népet.

– *Hogyan őrizhető meg a hagyomány? Van-e olyan személy, akinek átadhatja a tudását?*

– Úgy gondolom, hogy egyre jobban érdeklődnek a fiatalok is a népvi-

seletes ruhák iránt. A családban is van olyan unoka, aki szívesen varr, és meg szeretné tanulni ezeket a fortélyokat is. Még a menyem szokott ruhákat varrni, esetleg ő az, aki még a szövést is megtanulná. A fiatalok már géppel akarnak varrni, mert könnyebb, de mint mondtam, nem lesz annyira kifinomult az öltés. Sajnos ma már nem kaphatók olyan jó minőségű anyagok, amelyek régen, de azért többnyire ezekkel is meg lehet varrni egy-egy ruhát. A szalagok csúszósabbak, nehezebb őket varrni.

Jó lenne, ha minél többen megismernék és megtanulnák a varrást, hiszen nagyon szép mesterség. És egyre nagyobb értéke van a hagyományokkal kapcsolatos dolgoknak.

– *Melyek azok a jeles napok, amikor népviseletbe öltöznék az emberek?*

– Régebben nagyobb hagyománya volt az öltözésnek, hiszen minden jeles egyházi ünnep alkalmával felöltöztek a helyi lakosok. Ilyenkor mindenki tudta, milyen ruhát illik viselni:

Évkezdés, advent – gyász
 Karácsonyi mise – félgyász
 Éjféleli mise – lányok piros selyemruha
 Újévi nagymise – fehér vasaltban
 Vízkereszt – gyász
 Nagyböjt – gyász
 Húsvéthétfő – bogárselyem, tüdőszín selyemszoknya
 Húsvét utáni 1. vasárnap – fehérben, menyecskék nagyfőkötőben
 Pünkösdhétfő – világoskék
 Nagyboldogasszony-napi szentkúti búcsún – menyecskék színesen, cífrán, lányok fehérben.

Ma a Húsvét, a Karácsony, Szent György napja, illetve bérmálás, szüreti felvonulás alkalmával öltözünk.

Régebben csak télen tartottak esküvőt, nyáron dolgoztak.

– *Milyen a nagybátonyi népviselet? Mit viselnek a nők és a férfiak?*

– Női viselet:
 – Hajviselet a lányoknak egy fonat, benne piros szalag, asszonyoknak fejdísz, mely három részből áll (sapka, csipke, bodor)
 – Ingváll
 – Lajbit (mellény)
 – 5 alsó szoknya (minél idősebb valaki, annál kevesebb az alsószoknya)
 – Szoknya
 – Kötény
 – Rojtos kendő
 – Vízitke (hosszú ujjú felső, melyet télen a lányok hordtak)
 – Surc (fekete kötény)
 – Télen meleg kendő
 – Csizma.

Férfi viselet:

– Kalap széles karimájú, penge paraszt kalap, zöld pántlika, árvalányhaj (gazdagok), sapka (szegények)
 – Ing (legények, fiatal házások bő ujjú inget viseltek)
 – Mellény vagy lajbit (ólm vagy ezüstgomb, zsinórozással díszítették)
 – Bő vászongatya (gazdagok) kendervászonból varrt, bőszárú, száruk korbában madzag, száruk vége rojtos, száruk között ülep
 – Bársony csizmanadrág (szegények)
 – Pruszlik

- Menté
- Szűr (csuha)
- Ködmön
- Bekecs
- Kankó (szűrposztóból készült rövid kabát, szegények viselték)
- Csizma, bakancs
- Veres zsinóros öv.

A férfiak nadrágjában piros a tűzés, középkorúaknak zöld, időseknek fekete.

Nőknél a ruházat: lányok, menyecske fehér, középkorú szürke, zöld, idősebb barna vagy fekete.

Volt külön templomi viselet, amelyet máshová nem vehettek fel. Volt kiülős szoknya, melyet a templomból hazatérve az asszonyok viseltek. Kiültek a ház elé egy deszkából készült padra vagy rönkre, és itt beszéltek meg a dolgaikat.

A környező települések népviseletével nincs kapcsolatban a nagybányai viselet, talán a kazári viselettel mutat legtöbb hasonlóságot.

A paraszttöltözetek különböző számú, szabású ruhafélékkel vagy változó színhasználattal alkalmazkodtak az élet sorsfordulóihoz, az életkorhoz, a családi állapot alakulásához, viselője gazdasági-társadalmi rangjához.

A vászonszükséglet jelentős részét maguk állították elő. A csipkét, szalagot és gyöngyöket a falvakat felkereső kereskedőktől, illetve mezővárosok szatocsboltjaiban szerezték be.

Régies öltözetdarabokat, a „nemeses” öltözet jellegzetességeit leg-

inkább a mátraaljai falvak lakóinak öltözködésében fedezhetjük fel.

– *Mióta tartják a szüreti felvonulást?*

– Szüreti felvonulást már fiatal lány koromban is tartottak. A szőlő betakarításának ünnepe, amikor a falusiak felveszik népviseletes ruháikat, és vidáman végigvonultak a falun. Zenélnek, táncolnak, énekelnek, szőlővel és borral kínálják a nézőket. Ma inkább szekéren és lovas kocsin vonulnak végig az utcákon, kevesebben mennek gyalogosan. Évről évre egyre többen, főleg fiatalok öltöznek fel, és ennek nagyon örülök. Sokan jönnek hozzám ilyenkor, hogy ruhát kérjenek. A szüreti munkák befejezésekor szőlőből koszorút fontak, vidám felvonulást tartottak, ahol maszkos alakok, maskarások tűntek fel (1866-tól).

– *Mi volt a szerepe a fonónak?*

– A lányok 4-5 évesen varrtak, hímeztek, 7-8 évesen aszúrozni tanultak, 8-9 évesen horgoltak, 10-12 éves korukban szövészkébe ültették őket. Hamar megtanulták a hímző öltéseket, például a csillag-, kereszt-, lánc-, pelenka-, lapos és száröltéseket.

Házakhoz jártak a lányok és asszonyok fanni, itt beszéltek meg a falu eseményeit, történéseit. Ide férfiak ritkán jöhettek, amikor már készen lettek a fonással, ilyenkor hajnalig mulattak.

– *Honnan származik a palócház-makett? Mit mutat be?*

– Helyi lakos, Pádár Sándor esztergályos készítette 1965-ben. Tőle kaptam ajándékba, mert tudta, hogy szívügyem a hagyományörzés. A makettet kiállították a helyi kultúrházban, a babákra a ruhát saját magam varrtam.

A palócház makett egy eredeti palócházat mutat be, külső és belső részeivel, és a kenderfeldolgozó eszközökkel (szátva, tiló, vető).

Részei: Ház-külső, oromzat, parasztszoba, gazdasági épület.

A tisztaszoba a hétköznapi használatból kivont, díszes tárgyakkal berendezett, mindig ünneplős szoba. Az ajtó mögötti falra szenteltvíz tartót helyeznek. A parasztszoba szentsarkában van a házi oltár, és az örökmécses, mely az oltáriszentség templomi jelenlétét jelzi, illetve a díszágy.

– *Mennyire tartja fontosnak, hogy mások is megismerjék a gyűjteményt és a makettet?*

– Örvendetesnek tartom, hogy a helyi fiatalok egyre szívesebben öltöznek fel népviseletes ruhába, illetve a helyi hagyományörző egyesületben vannak már fiatalok is, akik énekelnek és táncolnak. Évről évre többen vesznek részt a szüreti mulatságon, az Ördög lagzin, a húsvéti locsolkodáson, és egyre nagyobb jelentősége van az egyházi ünnepeknek is. Ezekből következik, hogy a babagyűjteményt is egyre többen látogatják, viszik a hírét, és remélem, sok rendezvényre elviszik a kiállítás részeként.

A palóc érték egyre nagyobb jelentőséget kap a falu életében, és ehhez nagyban hozzájárul Bözsi néni mindig vidám természete és lelkesedése, amellyel körülveszi a fiatalokat.

SZABÓ GÁBOR: A Nemzeti Művelődési Intézet kulturális közfoglalkoztatottjaként Bátorfaterenyre járás közösségi koordinátoraként dolgozom 2013 decembere óta. Munkám során részt veszek a közművelődési programok, feladatok szervezésében, azok megvalósításában. Foglalkozom közösségépítéssel, rendezvényszervezéssel – a település kulturális életének hasznára. Fontosnak tartom a hagyományok ápolását, és a régi dolgok megismertetését a mai fiatalokkal.